

прымаюць або не прымаюць новыя палітычныя ўмовы. Але ў абодвух пісьменнікаў ёсць героі, якія перажываюць унутранае развіццё і перамену ў поглядах. І гэты перамены ў бок прыняцця і падтрымкі новых сацыялістычных пераўтварэнняў.

Параўноўваючы герояў твораў Якуба Коласа і Е. Цы, можна адзначыць падабенства паміж некаторымі персанажамі, напрыклад Пракопам Дубягам і Цао Юнь-пу. Яны ўвабралі ў сябе лепшыя рысы простага народа – праўдзівасць, працавітасць, жыццёвую трываласць і духоўную моц. Іх сыны – Андрэй, Мікіта, Лі Цю – таксама маюць падобныя рысы, увасабляючы сабой маладое прагрэсіўнае пакаленне. У абодвух аўтараў старэйшае пакаленне, хоць і не адразу, але мяняе свае погляды і ідзе следам за дзецьмі шляхам сацыялістычных пераўтварэнняў.

Сродкі мастацкай выразнасці, якія выкарыстоўваюць Якуб Колас і Е. Цы, разнастайныя, але ў аднолькавай ступені сведчаць пра талент і высокае майстэрства пісьменнікаў. Адметнай рысай стылю абодвух пісьменнікаў з'яўляецца асаблівая ўвага да дэталей і выяўлення ўнутранага свету персанажаў (псіхалагізму).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Колас, Я. Адшчапенец [Электронны рэсурс] / Я. Колас // Беларуская палічка. – Рэжым доступу: http://knihi.com/Jakub_Kolas/Adscapieniec. – Дата доступу: 18.09.2021.
2. Цы, Е. Урожай / Е. Цы. – М.: Гослитиздат, 1961. – 248 с.

УДК 821.161.3.09 (091):82-94

ТЭНДЭНЦЫІ МАДЭРНІЗМУ Ў ТВОРЧАСЦІ М. БАГДАНОВІЧА

Н. Я. Анапрэнка

Нацыянальная бібліятэка Беларусі

Мінск, Беларусь

AnapreenkoNatalia@tut.by

Разглядаецца творчасць беларускага паэта М. Багдановіча ў кантэксце славянскіх літаратурных сувязяў пачатку XX ст., у перыяд узмацнення інтэграцыйных працэсаў, якія засведчылі тыпалагічную сувязь сусветных літаратур, іх плённы шматгранны ўплыў. Праводзіцца аналіз светапоглядных і эстэтычных пошукаў выдатнага майстра слова, раскрываюцца рысы яго індывідуальнага стылю ў сувязі з тагачаснымі літаратурнымі традыцыямі.

Ключавыя словы: міжнацыянальныя літаратурныя кантакты; мастацкая інтэрпрэтацыя; самаідэнтыфікацыя; мадэрнізм; фальклор; самабытнасць.

TRENDS OF MODERNISM IN THE WORKS BY M. BOGDANOVICH

N. Ya. Anapreenka

National library of Belarus

Minsk, Republic of Belarus

AnapreenkoNatalia@tut.by

The article is devoted to examining works by Belarusian poet M. Bogdanovich in the context of Slavonic literary connections of the beginning of the 20th century, in the period of intensification of integration process which witnessed typological connection of the world literatures, their productive and many-sided reciprocal influence. The author carries

out analysis of the outlook and aesthetic search of great poets, features of the his individual style have been shown not only in connection with the that literary tradition.

Key words: interethnic literary contacts; artistic interpretation; self-identification; modernism; folklore; self-determination.

Літаратурная творчасць пісьменнікаў розных краін развіваецца не асобна, а выяўляе шматлікія надрэгіянальныя і наднацыянальныя сувязі. На мяжы XIX–XX ст., набываючы статус агульнасусветнага мастацкага працэсу, узмацніўся ўзаемаўплыў культур, з якога не толькі вылучаліся асобныя аўтары, але і актыўна заявілі пра сябе літаратуры, у тым ліку і славянскія. Адмысловыя інтэграцыйныя працэсы засведчылі тыпалагічную сувязь сусветных літаратур, іх плённую і шматаспектную камунікацыю.

Пачатак XX ст. – бурны і плённы час сцвярджэння новых мастацкіх канцэпцый, нараджэння літаратурных школ і груп і іх палемікі з традыцыйнай рэалістычнай школай. Мадэрнізм, які заявіў пра сябе яшчэ ў 90-я гг. XIX ст. у літаратурах цэнтральнаеўрапейскага рэгіёну, у гэты перыяд афармляецца як асобны эстэтыка-філасофскі рух. Знакам часу сталі незалежнасць мастацтва ад паўсядзённасці і прыярытэт індывідуальнага над грамадскім, вызначыўшы новую – суб'ектыўную – пазнавальную арыентацыю. Для літаратуры такое бачанне свету мела самыя сур'ёзныя наступствы. Як сцвярджае Т. Гундарава, «мадэрнізм як эстэтычны працэс імпліцытна паказваў на крызіс асветніцка-рацыяналістычнай мадэлі прагрэсу, у тым ліку “дзяржаўна-цэнтрысцкай” – ці не таму больш шырока мадэрнізм разгарнуўся на руінах былых імперый і манархій, а яго фундаментам сталі, акрамя “дзяржаўных”, “маладыя” народы» [5, с. 10]. Блізкія і падобныя ўмовы тагачаснага развіцця абумовілі тоесную заканамерную паслядоўнасць гісторыка-мастацкіх з'яў у славянскіх краінах: «Усе славянскія народы перажывалі ў гэты час і трагічныя наступствы вызваленчага руху, і падзеі Першай сусветнай вайны, і драматычныя змены ўзаемадзеяння палітычных сіл, знішчэнне насельніцтва, гаспадаркі, здабыткаў нацыянальнай культуры і мастацтва. Менавіта гэтыя падзеі сталі прычынай нараджэння мадэрнісцкай танальнасці ў літаратурнай творчасці многіх славянскіх паэтаў», – разважае А. Ніякоўская [9, с. 25].

Славянскія літаратуры канца XIX – пачатку XX ст. характарызуюцца суіснаваннем розных мастацкіх напрамкаў і плыняў: рэалізм, імпрэсіянізм, сімвалізм, неарамантызм, экспрэсіянізм, натуралізм, неакласіцызм і інш. Адзначым, што яны рэдка праяўляліся ў чыстым выглядзе: часцей перапляталіся, узаемадзейнічалі ў творчасці адных і тых жа аўтараў, ствараючы адметны спляў. Як слухна адзначаў П. Васючэнка, «у гэтым часе цяжка вызначыць каго-небудзь з творцаў як “чыстага” рэаліста, сімваліста або мадэрніста. Мы назіраем у кожнай нацыянальнай літаратуры пераплаценне і складаныя кантамінацыі рэалізму, новарамантызму, мадэрнізму, сімвалізму, імпрэсіянізму і нават новага класіцызму. Кожны буйны майстра гэтай эпохі выглядаў сінтэтыкам» [4, с. 3].

У Беларусі на пачатку XX ст. узрастае інтэнсіўнасць грамадска-культурнага жыцця: ствараюцца выдавецкія таварыствы («Загляне сонца і ў наша аконца», «Беларускае выдавецкае таварыства», «Наша хата» і інш.), выходзяць нацыянальна арыентаваныя часопісы («Маладая Беларусь», «Крапіва», «Саха», «Лучынка» і інш.) і газеты («Наша доля», «Наша Ніва» і інш.), знакавыя літаратурныя зборнікі (Я. Купалы, Я. Коласа, Цёткі, М. Багдановіча і інш.). Згадаем таксама пераклады польскіх аўтараў (А. Міцкевіча, У. Сыракомлі, Э. Ажэшкі, М. Канапніцкай, С. Жэромскага, К. Пшэравы-Тэтмаера, Я. Каспровіча і інш.) на беларускую мову, а таксама крытычныя артыкулы пра дзеячаў польскай культуры і грамадскага жыцця (Э. Ажэшку, С. Канарскага, А. Кіркора, А. Міцкевіча, У. Сыракомлю, К. Тэтмаера, Ф. Шапэна і інш.). Многія з гэтых матэрыялаў былі надрукаваны ў газеце «Наша ніва», якая, па назіранні А. Петрушкевіч, «нямала зрабіла для папулярызацыі ведаў пра знакамітых дзеячаў польскай культуры, асабліваю ж увагу надзяляла тым, хто меў непасрэднае дачыненне да Беларусі, з павагай ставіўся да беларускага людю» [10, с. 50]. Так, самыя значныя адраджэнскія гісторыка-культурныя падзеі звязаны менавіта з дзейнасцю газеты «Наша Ніва» (1906–1915), якой належыць асобая роля і ў арганізацыі літаратурнага жыцця ў краіне і якая стала рухавіком беларускай нацыянальнай ідэі.

Тагачасную літаратуру Беларусі даследчыкі разглядаюць па-рознаму, часцей у межах пэўных традыцый і літаратурных напрамкаў. Напрыклад, І. Багдановіч заўважае: «Беларуская літаратура пачатку XX стагоддзя не была адарванай ад еўрапейскага культурнага кантэксту, адчувала на сабе ўплыў польскай і рускай літаратур, назірала за барацьбой у іх розных групавак і школ, рабіла для сябе высновы і фармавала ўласную, адпаведную часу эстэтыку.

З аднаго боку, яна выконвала грамадскую місію заангажавання ў працэс нацыянальнага адраджэння, падкрэсліваючы тым самым сваю заведаную тэндэнцыйнасць. З другога боку, у ёй адназначна мусіў праявіцца еўрапейскі мадэрністычны, дэкадэнцкі сіндром, які б прадставіў задачы мастацтва ў новым ракурсе» [1, с. 265]. Л. Тарасюк спецыфіку тагачаснай нацыянальнай літаратуры бачыць як «у цесным спалучэнні рэалізму і рамантызму», так і «ва ўплывах новых мастацкіх кірункаў і плыняў (сімвалізму, імпрэсіянізму)» [13, с. 28]. В. Максімовіч адзначае што ў тыпалагічным плане «найбольшае падабенства беларускі мадэрнізм мае з польскім мадэрнізмам (або, згодна з тэрміналогіяй польскіх даследчыкаў, «неарамантызмам») – літаратурным кірункам «Маладая Польшча»)» [8, с. 12]. «Аднак, – далей разважае В. Максімовіч – маючы з “Маладой Польшчай” пэўныя кропкі судакранання, беларускі мадэрнізм займеў свае ўласнанацыянальныя рысы» [8, с. 12], якія даследчык звязвае перш за ўсё «з адраджэннем усіх атрыбутаў дзяржаўнасці» [8, с. 14].

Звернем увагу, што на пачатку XX ст. беларуская літаратура дэманструе актыўнае засваенне эстэтычнага патэнцыялу мастацтва еўрапейскіх краін, паслядоўна ўключаецца ў сусветны літаратурны працэс, адначасова захоўваючы сваё нацыянальнае аблічча і ствараючы свой нацыянальны стыль і ўласныя нормы мастацкай творчасці. Як трапна заўважыў В. Рагойша, «унутраныя спружыны штучна затрыманага беларускага нацыянальнага развіцця аказаліся настолькі моцнымі, што адна толькі ліквідацыя забароны беларускага друку ў 1905 г. прывяла да сапраўднага выбуху літаратурна-мастацкай актыўнасці нацыі» [11, с. 146–147]. Тут мае месца феномен паскоранага развіцця беларускага прыгожага пісьменства, звязаны як з нацыянальна-вызваленчымі ідэямі, так з актыўным развіццём самога грамадства. Уключае ў тагачасны міжлітаратурны дыялог, беларускае прыгожае пісьменства пачатку XX ст. не характарызуецца ярка выражанай мадэрнісцкай зададзенасцю, важным застаецца яе нацыянальна-адраджэнскі чыннік.

У творчасці М. Багдановіча назіраецца прысутнасць і функцыянаванне новых тэндэнцый, якія ахапілі тагачасны літаратурны працэс. Канец XIX – пачатак XX ст. – адначасова і цікавы, і складаны перыяд у гісторыі славянскіх літаратур, адрозны ад папярэдніх эпох, калі літаратурныя традыцыі славянскіх краін пад уплывам мадэрнісцкага руху ўзбагачаюцца новымі ідэямі і каштоўнасцямі, адбываюцца актыўныя змены ў мастацкай свядомасці.

Праявы мадэрнісцкай культуры закранулі і літаратурную дзейнасць М. Багдановіча: пісьменнік-наватар спрабаваў знайсці новыя сродкі адлюстравання рэчаіснасці, новыя паэтычныя магчымасці верша, займаўся ўдасканаленнем мастацкіх форм і прыёмаў. Адзначым, што шматграннасць таленту беларускага песняра робіць няпленнымі любыя спробы падвесці яго творчасць пад адназначныя дэфініцыі. М. Багдановіч сцвярджае ў беларускай літаратуры новую форму спасціжэння свету, згодна з якой асоба займае цэнтральнае месца ў творы, а суб'ектыўныя адчуванні спрыяюць выяўленню духоўных каштоўнасцей лірычнага героя і філасофскаму спасціжэнню навакольнай рэчаіснасці. Паэзія М. Багдановіча грунтуецца на глыбінных гуманістычных каштоўнасцях, а праблема нацыянальнай самасвядомасці з'яўляецца цэнтральнай ў яго творчасці, што праяўляецца ў звароце да сваіх культурных і гістарычных рэаліяў, народных вытокаў. Паэт імкнецца адлюстраваць найбольш істотныя грані духоўнага стану Радзімы, лічачы галоўнай умовай, зарукай яе будучыні захаванне самабытнасці беларускага нацыянальнага характару.

М. Багдановіч прыйшоў у беларускую літаратуру, калі ў ёй ужо ўладарылі магутныя дараванні Я. Купалы і Я. Коласа. Разам з імі ён спрычыніўся да агульнай справы па стварэнні новай літаратуры Беларусі, але ў развіцці нацыянальнай лірыкі аўтар «Вянка» пайшоў уласным шляхам. Ён выдаў адзін прыжыццёвы зборнік вершаў, але ў ім «акумуліраваў» усе знакавыя тэндэнцыі, лініі развіцця беларускай паэзіі XX ст. «М. Багдановіч адразу з першых публікацый у «Нашай ніве» надаў новае дыханне маладой беларускай літаратуры. А «Вянок» як ідэйна-мастацкае цэлае ўжо адлюстраваў цэлую эстэтычную эпоху, засвоеную нашым прыгожым пісьменствам», – трапна адзначыла І. Багдановіч [2, с. 178]. Украінскі даследчык І. Дзенісюк звярнуў увагу, што «тэматыка ў Багдановіча найшырэйшая, чым у каго-небудзь з яго айчынных папярэднікаў, – ён свядома ставіў перад сабой заданне пашыраць абсягі роднай паэзіі» [6, с. 12–13]. Разрываючы выдавочную сувязь паэтычнага адчування з падзеямі і з'явамі, што яго навеялі, М. Багдановіч у сваіх вершах стварае самакаштоўныя лірычныя вобразы, дзе само жыццё вывяраецца мастацтвам. Своеасабліва перапрацоўваючы і трансфармуючы ў адпаведнасці з уласнай ідэйна-мастацкай стратэгіяй і наратыўнай тэхнікай фальклорныя і літаратурныя (вядомыя і невядомыя) матывы і сюжэты, дастасоўваючы іх да патрэб уласнай паэзіі, аўтар, не губляючы сувязі з рэальнасцю, аддае перавагу суб'ектыўнаму ўспрымання і трактаванню іх сэнсу, пакідаючы ледзь улоўныя ўказанні на першакрыніцы.

Такі падыход у адлюстраванні рэчаіснасці вылучаў лірыку М. Багдановіча на фоне тагачаснай беларускай паэзіі. Аднак М. Багдановічу было ўласціва не столькі адмаўленне існуючай рэчаіснасці, колькі эстэтызацыя зямнога: творы «песняра красы» не супрацьстаяць рэалізму як асаблівай мастацкай з’яве, а, наадварот, імкнуцца выступаць яго вышэйшай формай. Наконт гэтага цікавыя назіранні выказаў Я. Чыквін: «Лірычны герой Багдановіча раскрыты і ў сферу грамадска-сацыяльную, і нацыянальна-палітычную і філасофска-трансцэндэнтальную. Аднак усе праблемы і пытанні ён успрымае праз сваё індывідуальнае існаванне, праз адчуванне сваёй «закінутасці ў жыцці» ў быццёнасць (у гайдэгераўскім сэнсе). І гэтае быццё адхінаецца чалавеку сваімі невырашальнымі штодзённымі сітуацыямі, сваім імкненнем да смерці; адхінаецца і характам, і трагізмам, і настроямі экзістэнцыяльнай самотнасці і трывогі. І праз гэта ўсім разам аб’яўляецца чалавеку «цуд існавання», дзіўнасць існага, адчуванне бесперапыннай сувязі з усім светам, і што немагчыма чалавеку выйсці за межы быцця, адпасці ад быцця, і што менавіта яно распараджаецца чалавекам, а не ён ім» [14, с. 136–137]. Да мадэрнізму аўтар «Вянка» звяртаецца свядома: каб увесці беларускае прыгожае пісьменства ў еўрапейскі літаратурны кантэкст, зрабіць больш разнастайным арсенал сродкаў мастацкай выразнасці. «Багдановіч прыйшоў да еўрапейскасці як крытэру ацэнкі нацыянальнага літаратурнага працэсу праз вывучэнне і аналіз гісторыі развіцця еўрапейскіх літаратур. Пад еўрапейскасцю паэт разумее наяўнасць у нацыянальнай літаратуры разнастайных літаратурна-мастацкіх метадаў і кірункаў, а таксама захаванне нацыянальнай самабытнасці як умовы каштоўнасці для агульнаеўрапейскай культуры», – сцвярджае Т. Вабішчэвіч [3, с. 52].

Адзін з найважнейшых аспектаў светапогляду М. Багдановіча – яго нацыянальная самаідэнтыфікацыя. Імкнучыся пісаць беларускія па сваёй сутнасці творы, паэт звяртаецца да нацыянальных каранёў. Свой родны край ён успрымае праз прыродныя рэаліі, старадаўнюю спадчыну, міфы, народныя паданні, бо ў іх увасоблена душа народа. Падступіцца да раскрыцця гістарычнай памяці паэт спрабуе праз адметную сістэму сімвалічных вобразаў і сюжэтаў, многія з якіх чэрпаюцца ім з фальклору. «Максім Багдановіч спасцігаў нацыянальную рэчаіснасць як шматгранную з’яву з глыбіннымі сацыяльна-гістарычнымі і духоўнымі працэсамі. Мастацкі вопыт самога народа падказаў яму формы ўвасаблення старажытнага светасузірання беларусаў, натурфіласофскага складу мыслення як адметнай рысы духоўнага вобліку народа», [12, с. 57] – трапна заўважыла Л. Тарасюк. Здзяйсняючы навейшыя пошукі ў галіне паэтыкі і мастацкіх сродкаў, М. Багдановіч звяртаецца да народна-песенных прыёмаў, форм і інтанацый, народна-паэтычных сімвалічных вобразаў і, па словах У. Конана, «стварае свой паэтычны свет, сваю непаўторную паэтыку» [7, с. 124]. З адзінства фальклорнага і аўтарскага пачаткаў сыходзіць асноўная светапоглядная пазіцыя беларускага аўтара, у цэнтры якой – ідэя нацыянальнага адраджэння: абуджэнне міфалагічнага «зачарованага царства» як адраджэнне роднага краю, яго гісторыі, мастацтва, культуры ў кругавароце вечнага аднаўлення жыцця.

Вышэйсказанае дазваляе зрабіць вывад аб тым, што якраз у арганічным спалучэнні фальклорнай і літаратурнай традыцыі і праявіўся наватарскі характар творчасці М. Багдановіча. Крыніцай натхнення для яго была як народная духоўна-эстэтычная культура, так і дасягненні сусветных літаратур, што і прадвызначыла своеасаблівасць паэтыкі і стылістыкі беларускага майстра слова.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Багдановіч, І. Э. Ля вытокаў беларускага дэкадансу / І. Э. Багдановіч // Палымя. – 2001. – № 12 – С. 257–271.
2. Багдановіч, І. Э. Мастацкая апалогія хараства: феномен Максіма Багдановіча / І. Э. Багдановіч // Авангард і традыцыя / І. Э. Багдановіч. – Мінск: Беларус. навука, 2001. – С. 171–193.
3. Вабішчэвіч, Т. Канцэпцыя еўрапеізацыі беларускага мастацкага слова як асноватворны элемент літаратурнай традыцыі Максіма Багдановіча / Т. Вабішчэвіч // «Я не самотны, я кнігу маю...»: матэрыялы Міжнар. навуц.-практ. канф., Мінск, 2003 г. / Літаратурны музей М. Багдановіча; рэдкал.: Т. Э. Шэляговіч [і інш.]. – Мінск, 2004. – С. 44–54.
4. Васючэнка, П. В. Славянскі сімвалізм: нацыянальна-адметнае і агульнае / П. В. Васючэнка; XII Міжнар. з’езд славістаў. – Мінск: МДЛУ, 1998. – 18 с.

5. Гундорова, Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Т. Гундорова. – Львів: Літопис, 1997. – 299 с.
6. Денисюк, І. Речник білоруського відродження / І. Денисюк // Богданович, М. Лірика / М. Богданович. – Київ: Дніпро, 1967. – С. 5–17.
7. Конан, У. М. Святло паэзіі і цені жыцця: лірыка Максіма Багдановіча / У. Конан. – Мінск: Маст. літ., 1991. – 208 с.
8. Максімовіч, В. Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя / В. Максімовіч. – Мінск : Аракул, 2000. – 351 с.
9. Ніякоўская, А. Максім Багдановіч і славянскі мадэрнізм / А. Ніякоўская // Кантакты і дыялогі. – 1998. – № 7/8. – С. 18–28.
10. Петрушкевіч, А. «Наша ніва» пра польскую культуру (1908–1911 гг.) / А. Петрушкевіч // Шлях да ўзаемнасці: матэрыялы XII Міжнар. навук. канф., Гродна, 11–12 ліст. 2004 г. / ГрДУ імя Я. Купалы; рэдкал. С. Мусіенка [і інш.]. – Гродна, 2006. – С. 46–51.
11. Рагойша, В. Беларуская літаратура ў сістэме ўсходнеславянскай міжлітаратурнай супольнасці // В. Рагойша / Феномен пагранічча: польская, украінская і беларуская літаратура – уплывы і ўзаемаўзбагачэнне: зб. арт. – Мінск: Кнігазбор, 2008. – С. 144–152.
12. Тарасюк, Л. К. Апалогія красы: кн. пра беларус. паэзію / Л. К. Тарасюк. – Мінск: Права і эканоміка, 2003. – 141 с.
13. Тарасюк, Л. К. Мастацкія кірункі і плыні ў беларускай паэзіі XIX – пачатку XX ст.: вучэб. дапам. для студэнтаў філал. фак. / Л. К. Тарасюк. – Мінск: БДУ, 1999. – 72 с.
14. Чыквін, Я. Лія вытокаў ідэйна-эстэтычнага супрацьстаяння ў беларускай паэзіі 20–30-х гадоў / Я. Чыквін // Беларуская літаратура XVI–XX стст.: працы кафедры беларус. філалогіі [Беластоц. ун-та] / пад рэд. Г. Тварановіч. – Беласток: Uniwersytet w Białymstoku, 2010. – С. 129–140.

УДК 821.161.3.09(092)Гарун А.

КЛЮЧАВЫЯ НАШАНІЎСКІЯ ВОБРАЗЫ-СІМВАЛЫ Ў ЛІРЫЦЫ АЛЕСЯ ГАРУНА

Г. М. Мятліцкая

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь
romannose@tut.by*

У артыкуле даследуюцца асноўныя матывы і вобразы ў паэтычных творах Алеся Гаруна, большасць з якіх уваходзіць у зборнік «Матчын дар» (1918). Нададзена ўвага вобразам-сімвалам, што адлюстроўваюць ідэю рэвалюцыйнага змагання і веру паэта ў нацыянальнае адраджэнне і светлую будучыню радзімы.

Ключавыя словы: лірыка; сімвал; вобраз; матывы; алегорыя; радзіма; нацыянальнае адраджэнне.

KEY NASHANIV IMAGES-SYMBOLS IN THE LYRICS OF ALES HARUN

G. M. Metlitskaya

*Belarusian State University
Minsk, Republic of Belarus
romannose@tut.by*